

KARESUANDO (ENONTEKIS). (Torneå lappmark.)

Som nämnes i inledningen till Juckasjärvi afsöndrades Torneå lappmark i början af 1600-talet från Neder-Torneå pastorat, under hvilket den hittills hade lydt, för att bilda ett själfständigt gäll med kyrka i Tenoteki (Enontekis), där marknad ock skulle kyndelmässotid hållas. Enligt kungl. kommissarien Dan. Hjorts berättelse af 20 april 1606¹ hade man framfört tillräckligt med virke för kyrkobygget och väntade endast på byggmästare, proviant och andra förnödenheter, som skulle ditsändas. Predikant var redan utsedd af Kungl. Maj:t. Af den i juli följande år afgifna rapporten² finner man, att arbetet ännu ej kommit i gång, men att timmermännen voro ditbeordrade för att med flit bygga kyrkan efter mönster af Öfver-Torneå kyrka och under uppsikt af kyrkoherden, som redan var på väg dit upp med sin familj. Församlingen framför en anhållan till Kungl. Maj:t om understöd för anskaffande af kyrkklocka, kalk och mässekläder.

FÖRSTE KYRKOHERDE.

1. **Georg Henrici**³ (1604-16), var finne och är utan allt tvifvel den Georgius, som i egenskap af kapellan i Torneå underskrifter Upsala mötes

¹ Handl. rör. Skand. hist. 39, s. 191.

² Ibid. 39, s. 250.

³ Genom en dubbel oaktsamhet har rätta namnet varit bortskymdt. I Hjorts berättelse 28/4 1606 nämnes han herr *Jörenn*, men i kgl. instruktion 20/10 s. å. kallas han felaktigt *Joen*; i kommissionens rapport juli 1607 kallas han *Jöran Olai*, men med sitt rätta namn återfinnes han i de kungl. breffen 1602 och 1616.

beslut 1593. I nov. 1600 begär khden Canutus i Neder-Torneå hos Upsala domkapitel, att Hans Furstl. Nåde ville förskicka någon präst till lappmarken och att kapitlet därtill måtte föreslå dn Georgium, sacellan i Torneå, efter han är van att vara där och är tilfridz dermedh, eller ock gifva honom literas intercessorias ad Capitulum Aboense att de försörja honom, efter han hafver länge tjent och eljest intet kan brukas uti någon Svensk församling, efter han intet kan målet. Sententia: Capitlet är tilfridz dermedh om H. F. N. wil så hafue.¹ År 1602, 25 okt., utger hertig Carl öppet bref för Grels Henrici att blifva predikant och själasörjare för de lapper, som uti Torneå och Kimi lappemark boendes äre, och tillförsäkrar honom i årligt underhåll utom vissa t:r spl af oförlänt kyrktionde äfven af lapparne hvar 50:de ren och hvar 50:de lispund fisk.² Vid denna tidpunkt var ännu icke platsen för kyrka bestämd, men sedan Öfver-Torneå afgränsats och samtidigt fått en särskild khde och den öfre lappmarken fått sitt kyrkliga centrum i Tenoteki, blef herr Jöran (?: Henrici) åter konfirmerad såsom predikant därstädes 20 okt. 1606 med en lön af 48 t:r kronospanmål. Följande sommar begaf han sig dit upp med hustru och barn för att låta bygga prästgård och »hafve acht opå att kyrkien blifwer wid sitt rätte skick». Han synes dock bott i Öfver-Torneå. I okt. 1609 uppbar han 14 t:r af Öfver-Torneå och 16 t:r af Neder-Torneå spl.; vid 1610 års uppboörd var han dragen till fjälls, och emedan han var utfattig, kvarlämnades för hans räkning 12 t:r i kyrkbärberget. På grund af lapparnes klagomål fråntogs honom tjänsten i Torne lappmark 1614, men han fick behålla Kemi lappmark ännu ett par år. I skrifvelse 12 sept. 1616 ger kon. Gustaf Adolf tillkänna, att då herr Georgius Henrici, som tillförende i Torne lappmark *kyrkioherde varit hafver*, är så gammal och vanför, att han ingen ytterligare tjenst uti Gudz församling göras kan, har han nu efterlåtit honom till födo och uppehelle 24 t:r spanmål af fogden i Västerbotten åhrligen så lenge han lefver att bekomma.³ Khden J. Tornæus i N.-Torneå omtalar i sin berättelse om lappmarkerna⁴, att han i Rounala kapell begravt en gammal lappräst vid namn Dn. Georgius, som på sin sotsäng begärt att bli begravven där uppe bland sina lappar »till at styrkia deras Troo om dhe dödas Upståndelse och at dhe tillika medh honom skulle upstå på den yttersta dagen, hwarom han så ofta för dem predikat hade». Ehuru Tornæus först 1640 kom till Torneå pastorat, är det icke alldeles ute-

¹ Udpr. 12/11 1600.

² *Is. Fellman*, Handl. o. uppsatser ang. finska lappm. 2. Hfors 1910, s. 18.

³ Samma arbete 2, s. 381 (UB W 1179, samtidig kopia).

⁴ *K. B. Wiklund*, Rounala kyrka. Upps. 1916, s. 11 (med hänvisning till Sv. Landsm. 17, 3, s. 34),

slutet, att Georg Henrici kan ha lefvat så länge, och att ofvannämnda episod sålunda skulle utgöra slutet på den gamle lapprästens lefnadssaga.

Genom den förste khdens ställande på indragningsstat, ett förhållande som fick sin fulla motsvarighet i andra lappmarkspastorat t. ex. Jockmock, återföll Torne lappmark under sin gamla moderförsamling Neder-Torneå. Vid den definitiva afsondringen i följd af kgl. br. 26 sept. 1673 ägde en uppdelning i tvänne pastorat rum, på så sätt att Juckasjärvi gjordes till hufvudförsamling i södra delen med Enontekis som annex med där anställd kapellan, och den nordligaste delen afskiljdes till ett särskildt pastorat Kautokeino. Med anledning af dåv. häradshöfding Carl Sadelins till Lappmarksdirektionen den 22 aug. 1742 afgifna betänkande utbröts Enontekis kapellförsamling till eget gäll enl. kgl. br. 26 juni 1747. Då den öster om Muonio älf belägna delen af detta pastorat jämte kyrkan och prästgården vid fredsslutet 1809 afträdde till Ryssland, förklarade Kanslistyrelsen genom bref till Hsands domkapitel 27 sept. 1811, att den kvarvarande delen af Enontekis skulle bibehållas som själfständigt gäll och ny kyrka jämte prästgård uppföras i Karesuando by, efter hvilken församlingen hädanefter fick sitt namn. Omregleringen gick i verkställighet år 1813 (Eccles. bost. 4).

Enontekis första kyrka byggdes på statens bekostnad 1606-07, som ofvan nämndes. På samma plats uppfördes ny kyrka 1661, som redan år 1728 ersattes med en annan. Om den sistnämnda har man någon kännedom genom khden *E. Grapes* beskrifning öfver Enontekis församling.¹ Efter fredsslutet flyttades hon 1826 4 mil längre ned på finska sidan till Palojoensuu med klockor och allt.² På svenska sidan uppbyggdes i Karesuando midt emot det gamla Enontekis en ny kyrka år 1814, ersatt af den nuvarande, som invigdes af biskop Bergqvist 3 dec. 1905. Till uppförandet af denna Sveriges nordligaste kyrka hade riksdagen s. å. beviljat ett belopp af 22,900 kronor, förutom ett anslag af 15,000 kronor, som utgått från den s. k. fjälltraktsfonden.³

Prästerskapet under annextiden, se *Juckasjärvi*.

KYRKOHERDAR I ENONTEKIS.

2. **Salomon Tornberg** (1749-73), f. 1713 i Kautokeino, son till khden i Juckasjärvi Joh. Tornberg och Sara Renmark. Inskrefs som stud. i Upsala 25 sept. 1734; prästv. i Hsand på sin faders kallelse till adj. i Juckasjärvi sept. 1739; utn. 11 febr. 1744 att efterträda H. Ganander såsom komm. i Enontekis, och efter församlingens utbrytning utnämndes han 14 dec. 1748 till khde därstädes, med tilltr. 1 maj 1749. I enlighet med af visitorerna P. Högström och L. Engelmark 1746 och 48 gifna anvis-

¹ Vet. Akad. Handl. 24, 25. Sthm 1803-04.

² *Jac. Fellman*, Anteckningar under min vistelse i Lappmarken 3. Hfors 1806, s. 517.

³ Karesuando gamla kyrka är afbildad i *Bergqvist o. Svenonius*, Lappland, 1908, s. 151, den nya kyrkan i STFÅ 1921, s. 334.

ningar skulle i Enontekis finska och lappska gudstjänster omväxlande hållas. Tornbergs berättelser till Lappmarksdirektionen om Enontekis församling för åren 1758, 59 och 60 finnas aftryckta hos Is. Fellman.¹ Khden afled 9 juli 1773 (Hdpr. 30/10 1773).

G. 31/3 1741 i Torneå m. *Margareta Curtelia*, dotter till handlanden Joh. Curtelius i Torneå. Hon erhöll dubbelt nådår, d. i Juckasjärvi prästg. 25/2 1802 hos sin måg och dotter Brita.

Barn: *Salomon*, länsman i Enontekis; *Johan*, guldsmedsgesäll, begaf sig jämte en broder *Isak* till Norge; *Henrik*, skrädaregesäll i Torneå; *Brita*, g. 1772 m. khden Daniel Engelmark, här efterträdare, sist i Jockmock, d. i Juckasjärvi 1804; *Catharina*, g. m. handl. Carl Törnqvist, Torneå; *Sara*, g. m. linne- och sammetsväfvaren Röngren i Torneå; *Margareta* och *Apollonia*, gifta i Sthm (Grape).

3. **Daniel Engelmark** (1776-88), uppehöll nådåren efter företrädaren; utn. khde i Enontekis 12 apr. 1775. I bref 4 mars 1776 skrifver han till Lappmarksdirektionen och anmäler, att i Enontekis kyrka finns icke någon altartafla, men att en sådan är af målaren Jonas Holmberg från Piteå, under vistandet där förfärdigad, hvilken tafla, rätt väl målad 9 kvarter i kvadrat med förgylld ram, han ville till kyrkan mot 350 dlr kmt föryttra, då han tillika för samma summa ville måla predikstol och skrank. Direktionen beviljar denna begäran, då kyrkomedlen för år 1775 stego till 1682 dlr 19 % kmt, men yttrar missnöje öfver att khden gått Hsands konsist. förbi.² E. utnämndes till khde i Juckasjärvi 5 dec. 1787, sist khde i *Jockmock*.

4. **Erik Grape** (1788-1806), var komm. i Pajala sedan 1781, då han utn. till khde i Enontekis lappmarksförsamling 1788. I J. E. Forsströms dagboksanteckningar om sin resa i Norrland och Finnmarken 1800 nämner han khden Grape såsom en gästfri värd, som hederligt undfagnade sina gäster. Han åtföljde dem ock på deras ansträngande resa till Lyngens kyrka i Norge och deltog i deras exkursioner, enär han själf till uppmuntran för sitt bemödande att samla naturalier af Kgl. Vet. Akad. erhållit 60 rdlr b:co i årlig pension. Genom khden Grapes omsorg hade Enontekis kyrka blifvit till en tredjedel tillbyggd. Forsström beskriver kyrkan såsom ljus och glad invändigt och välbelägen på en höjd vid älven. Det var honom oväntadt att i lappmarken få se en så pass vacker kyrka. Kyrkoherdegården låg däremot sämre till, kringstängd af lapparnes små stolpbodar. Under resan till Norge togo de nattkvarter i Rounala forna kyrka, som blifvit af några Torneåhandlande inköpt och flyttad att användas till herberge vid deras lappmarksresor. Khden Grape omtalade

¹ Handl. och uppsatser ang. finska lappmarken. 2. Hfors 1910, s. 308-313.

² Lappdirekt. Handl., Hdpr. 14/12 1776.

ock, att Enontekis kyrka och dess skyddspatron stod på norska sidan i stort rykte för hjälpsamhet i alla faror och sjönöd, hvadan gåfvor därifrån inflöto i form af vaxljus, som sedermera försåldes för kyrkans räkning under vintermarknaderna.¹ Efter 18 års pastoralverksamhet härstädes erhöll han khdebefattningen i Neder-Kalix 26 mars 1806. Se *Neder-Kalix*.

Under åren 1808-09 och till dess regleringen af Karesuando pastorat genomförts efter det Muonio älf blifvit gräns mellan Sverige och ryska väldet, åtnjöt den svenska andelen af Enontekis prästerlig vård af kapellpredikanten i Muonioniska pastor *Matthias Kohlström*. (Gr.)

KYRKOHERDAR I KARESUANDO.

1. **Zacharias Grape** (1813-26), f. 5/11 1785 i Juckasjärvi, prästv. 14 febr. 1813, hade den ovanliga turen att s. å. han blef prästvigd utnämns till pastor i Karesuando 19 maj 1813 samt därmed förena skolmästarebefattningen därst. till 1820, då skolan indrogs; utn. komm. i Pajala 15 sept. 1824, tilltr. 1 maj 1826, slutl. khde i *Öfver-Kalix*.

2. **Lars Levi Læstadius** (1826-49), utn. pastor i Karesuando 18 maj 1825, tilltr. 1 maj 1826; utn. khde i Pajala 27 okt. 1848, se *Pajala*.

3. **Fredrik Engelmark** (1849-55), f. 4 nov. 1806, son till pastor Lars Salomon Engelmark i Jockmock, stud. i Upsala 1830; prästv. till past.-adj. i Sorsele 6 juli 1834; past. adj. i Jockmock följande år v. komm. i Pajala juli 1838 och blef där pastoris curam gerens 1845, sedan Pajala utbrutits från Ö. Torneå som särskildt gäll; v. pastor i Karesuando 1848, ordinarie pastor därst. 2 apr. 1849, tilltr. 1 maj s. å.; skolmäst. i Gellivare 1854, tilltr. 1 maj 1855; därjämte t. f. pastor samma mån.; visitator i norra lappmarksdistriktet fr. o. m. 1859. Afled 3 mars 1866.

G. m. *Ulrika Carolina Ullenius*, khdedotter fr. Jockmock, d. 19/2 1889.

Barn: *Johan August*; *Lars Fredrik*, *Emanuel*; *Frans Mikael*; *Vendela Carolina*; *Engla Fredrika*; *Teodora Augusta*, f. 27/8 1847, g. m. khden C. M. Stenborg i Föllinge. (Gr.)

4. **Johan Oscar Curtelius** (1856-74), utn. pastor i Karesuando aug. 1856, tilltr. 1 nov. s. å., utn. pastor i Juckasjärvi juli 1857, men sökte sig tillbaka och utn. åter till Karesuando febr. 1858. Sist khde i *Gellivare*.

5. **Frans Vilhelm Lidström** (1874-81), utn. khde i Karesuando 2 nov. 1874, tilltr. genast; tilltr. 1 maj 1881 ss. khde i *Juckasjärvi*.

¹ I Norrlandsstäder och Lapplandsbygd år 1800. Sthlm 1917, s. 71, 115.

6. **Johan Anton Nyman** (1881-87), khde i Karesuando 26 juli 1880, tilltr. 1 maj 1882, men uppehöll tjänsten på förordnande under eckles. året 1881-82; utn. komm. i Råneå, tilltr. där 14 juni 1887; sist khde i *Neder-Torneå*.

7. **Isak Johansson** (1887-92), khde i Karesuando 12 sept. 1887, tilltr. genast; utn. khde i Juckasjärvi 25 juni 1901 tilltr. 1902, se *Juckasjärvi*.

8. **Karl Vitalis Karnell** (1902-15), f. i Kråksmåla i Kalmar stift 27 nov. 1862, son af rusthållaren Karl Konrad Nilsson och Hedvig Andersdotter, men tillbragte sin uppväxttid på Öland. Efter studier i Kalmar stad stud. i Upsala ht. 1882; med befrielse från praktiskt-teol. ex. och folkskolelärareex. prästv. 8 jan. 1899; utn. till kapellpredikant och folkskolelärare i Muonionalusta 1 juni s. å., tilltr. 1 jan. 1900. Han utnämndes till khde i Karesuando 28 okt. 1901 med tillträde 1902. Den korta tid, han verkade i Muonionalusta, var en lämplig förberedelse för att göra honom förtrogen med de säregna förhållandena i denna landsända, och som khde i vårt nordligaste pastorat fick han ett arbetsfält, som passade för hans kynne och verksamhetslust. Hans vana med friluftslif och gamla träning som jägare kommo väl till pass under de milslånga resorna öfver fjäll och myrar, i ur och skur, då det lika ofta gällde att se till församlingsbornas andliga som lekamliga välfärd. Under det svåra nödåret 1903 blef han i tillfälle visa, hvad rådighet och energi hos en enskild man kan uträtta i till synes hopplösa situationer. Hans vädjanen till bättre lottade landsdelar förklingade ej ohörda. Personligen organiserade han nödhjälpsåtgärderna och ledde fördelningen af de stora hjälpsändningarna. När en större renhjörd några år senare förirrade sig in på finskt område och beslagtogs af den finska gränsbevakningen, var det Karnell, som alarmerade vara myndigheter och lyckades åstadkomma en kompromiss, hvilken för många af hans församlingsbor betydde räddningen från fullständig ruin. Ej under, att han blef afhållen och uppuren af sina lappar, hvilka tillitsfullt vände sig till honom med sina bekymmer både i andlig och lekamlig måtto. Själf satte han stort värde på det förtroliga umgänget med dem, hvilket ej stördes af de skarpa tillrättavisningar och förmaningar, han stundom fann sig föranlåten att gifva. Såsom en af våra främste lapplandskännare insattes han 1906 i den s. k. renbeteskommissionen för utredning af frågor rörande de svenska nomadlapparnes flyttningar till och från Norge. Med khdebefattningen i Karesuando förenade K. sedan 1904 tjänsten som folkskoleinspektör

i rikets nordligaste distrikt, hvilket han emellertid 1915 utbytte mot Torneå mindre kräfvande distrikt, då han samma år med erhållet afsked från khdebeställningen flyttade till Haparanda. Sina erfarenheter rörande lappska skolväsendet gjorde han fruktbringande som ledamot i den kommitté för ordnandet af nomadundervisningen, hvars förslag ledde till inrättandet af ambulera »kåtaskolor». Befattningen som vår förste nomadskoleinspektör, hvilken han åtog sig år 1916, blef ett mödosamt värf, enär det gällde att bryta lapparnes ofta nog envisa motstånd mot den nya ordningens införande. Under de många ansträngande resor, han i denna egenskap måste företaga genom alla våra lappmarker, torde han lagt grunden till det hjärtlidande, som 1919 tvang honom att öfverlämna uppdraget i andra händer, och ej långt därefter 21 febr. 1921 ändade hans verksamma lif. Från 1904 till sin död var han ledamot af Norrbottens landsting. LVO 1909.

G. 11/1 1899 m. *Kerstin Emilia Hedvig Mathilda Lodén*, f. i Åby 27/1 1861, dotter till landtbrukaren Frans Lodén och Johanna Sofia Vilhelmina Nordén.

Barn: *Nils Bertil*, f. i Muonionalusta 17/8 1900; *Karin Ingegerd*, f. 20/7 1901, d. 13/6 1902; *Hedvig Ingegerd*, f. i Karesuando 22/3 1904.